

ETIKA V ZDRAVSTVENI NEGI**I. del**

Vera Grbec

UDK/UDC 614.253.52

THE ETHICS OF NURSING CARE

DESKRIPTORJI: etika nege bolnika, sestre medicinske

DESCRIPTORS: ethics nursing, nurses

IZVLEČEK – *Etična vprašanja v zdravstveni negi niso izolirana, temveč so sestavni del vsakodnevne prakse. Temeljna načela je opredelil Hipokrat. Florence Nightingale pa je utemeljila zdravstveno nego kot profesionalno disciplino, ki temelji na humanističnih vrednotah. Vrednote v zdravstveni negi so povezane s telesnimi, duševnimi ter družbenimi razsežnostmi človeka. V praksi so večkrat zapostavljene predvsem duševne in družbene vrednote ter pravice človeka, kot so: spoštovanje človekove osebnosti in dostojanstva, njegove avtonomnosti, veljave, tajnosti, intimnosti, spoštovanje človekove bolečine, trpljenja, upanja. Razlikovati moramo med etiko kot filozofsko disciplino, katere načela so obče veljavna in so last vsega človeštva, ter med moralo, ki je spremenljiva glede na družbo, čas, politiko.*

ABSTRACT – *Ethical questions in nursing care are not isolated, but present a composite part of everyday practice. Basic concepts were set by Hippocrates. F. Nightingale defined nursing care as a professional discipline, based on humanistic values. The values in nursing care are related to physical, psychological and social dimensions of man. In practice, psychological and social values and rights of man are most often neglected, i. e. respect of individual a personality and dignity, his/her autonomy, worth, secrecy, intimacy, respect of pain, suffering, hope. We have to differ among ethics as a philosophical discipline the principles of which have universal value and morale which is changeable, relative to society, period, politics.*

»Vse kar delamo, vsako odločitev, ki jo sprejmemo in vsako dejanje, ki ga izvedemo, temelji na našem zavestnem ali podzavestnem verovanju, stališčih in vrednotah.«

Diane Uustal, medicinska sestra

Etična vprašanja spremljajo človeštvo skozi vso zgodovino. Moralni filozofi, začenši s Sokratom, Platonom in Aristotelom, so si prizadevali odgovoriti na dve pomembni vprašanji etike: »Kaj je prav, da storim v tem položaju? Kaj sem dolžan storiti?«

Še posebej je na ta vprašanja občutljivo področje zdravstva. Tu obstaja cela vrsta odnosov, ki se odvijajo v nematerialni sferi in so odvisni od človekovih kakovosti, od etične ravni posameznega zdravstvenega delavca.

Platon je v svojih delih pojasnil številne Hipokratove ideje, ki se nanašajo na zdravljenje človeka v celostnem smislu. Tako v Dialogih govori, da obstajajo eminentni zdravniki, ki pri očesnem obolenju namenjajo pozornost tudi glavi in človeku v celoti. *»... delu nikoli ne more biti dobro, če celoti ni dobro.«*

Hipokrat je poleg medicine posvečal pozornost tudi področju negovanja. Opisal je nekatere tehnike, ki jih danes vključuje zdravstvena nega, poleg tega pa

veliko razpravlja o pomenu dietetskih načel, vplivu okolja, razgibanju ter o drugih higienskih ukrepih.

Hipokrat je iz opravljanja nege izvzel sužnje in je za to zadolžil študente medicine. Dejal je, da se morajo osnovati posebne šole, kjer bi se ženske lahko učile porodništva in ginekologije. Lahko domnevamo, da je bilo v delo teh »medicinskih žensk« kot tudi mož vključeno mnogo tega, kar danes imenujemo zdravstvena nega.

V kasnejšem obdobju je Florence Nightingale v svojih filozofskih stališčih povezala starogrške ideje ter krščansko idejo ljubezni s sodobnim konceptom stroke.

Poudarjala je potrebo po personalizirani zdravstveni negi. »Vsaka medicinska sestra bi morala biti tista, na katero se lahko računa, z drugimi besedami, sposobna biti bolnikov zaupnik. Medicinska sestra mora razlikovati med idiosinkrazijo bolnikov. Nekdo želi prestajati svoje tegobe čim bolj sam, drugi pa želi, da se čim več z njim ukvarjamo in mu nudimo oporo. Medicinska sestra mora opaziti te razlike in jih upoštevati.«

Vedno znova je poudarjala, da le ustrezno izobrazena medicinska sestra, ki je tudi zrela osebnost, lahko nudi kakovostno zdravstveno nego ter zagotavlja profesionalni razvoj stroke.

Za Florence Nightingale je značilna tudi velika angažiranost s socialno problematiko tistega časa. Menila je, da je politična enakopravnost eden od najpomembnejših dejavnikov v boju proti socialnemu zlu.

Vrednote v zdravstveni negi danes

Na splošno se etične vrednote in pravila nanašajo na odnos do drugih ljudi, do ostalih živih bitij in do samega sebe. Vsebujejo vzore o tem, kako naj bi človek živel, katere pravice in dolžnosti ima ter kako mora in sme delati.

Medicinske sestre pri svojem delu izvajajo nenehno presojo, ki se nanaša na zdravje in dobro počutje posameznika, družine ter ostalih skupin prebivalstva. Na to presojo bistveno vplivajo njene etične kakovosti in sistem vrednot.

Skrb za bolnika temelji na obvezi do drugih ljudi. To pomeni, da je zdravstvena nega izraz vrednot, v skladu s katerimi je etično dobro pomagati drugim ljudem do neke dobrine.

Pomembno pa je, da medicinske sestre same presojajo tudi lastne vrednote in jih skušajo opredeliti. Mi vsi imamo o sebi lastno predstavo, ki je lahko idealizirana, in vrednote, za katere mislimo, da se jih držimo. V resnici pa so lahko precejšnje razlike med lastno predstavo o sebi in našim delovanjem v določeni situaciji.

Veliko vlogo imata vzgoja in izobraževanje, ki naj pomagata bodoči medicinski sestri pri njenem razvoju v osebnost, ki bo samostojna, kompetentna in odgovorna do etičnih vprašanj, s katerimi se sooča. Etična vzgoja mora pomagati dijakom in študentom spoznati, da etična vprašanja niso izolirana, temveč so sestavni del vsakodnevnega življenja in poklicnih izkušenj.

Potrebujemo medicinske sestre, ki bodo »mislile etično« in ne samo »vedele o etiki«.

Kot strokovnjak določenega področja moraš biti pripravljen, da uravnavaš svoja dejanja v skladu s specifičnimi vrednotami poklica. Da osvojiš te vrednote in

dosežeš višjo raven moralnega razvoja, je potrebnih veliko naporov in osebnotne discipline.

Kodeks etike medicinskih sester, ki ga je leta 1973 sprejela ICN, opredeljuje: »Temeljna naloga medicinske sestre je . . . krepitev zdravja, preprečevanje bolezni, obnavljanje zdravja ter lajšanje trpljenja . . . neločljivo povezano z zdravstveno nego je spoštovanje življenja, dostojanstvo in pravice človeka.«

Vrednote v zdravstveni negi so povezane predvsem s *telesnimi, duševnimi in družbenimi razsežnostmi človeka*. Vse te tri razsežnosti so si enakovredne.

- Vrednote v zvezi s telesnimi dimenzijami človeka so na primer uravnoteženost telesnih funkcij, izpolnitev telesnih potreb;

- vrednote v zvezi z osebnostjo človeka: osebnotna rast in razvoj, človekovo dostojanstvo, ki vključuje spoštovanje človeka kot posameznika, njegovo identiteto in pravico do odločanja;

- vrednote človeka kot družbenega bitja: aktivna udeležba, avtonomnost, harmoničen medčloveški odnos, samorealizacija.

Spoštovanje človekove (bolnikove) osebnosti in dostojanstva

Dostojanstvo ni odvisno od pozitivnih ali negativnih človekovih telesnih, duševnih ali družbenih značilnosti, temveč se nanaša na vsakega človeka in je njegova temeljna pravica.

Načelo spoštovanja človekove osebnosti in dostojanstva v zdravstveni negi vključuje mnoge razsežnosti. Naj omenim samo nekatere:

- spoštovanje človekove/bolnikove: avtonomnosti, veljave, tajnosti, intimnega sveta;

- spoštovanje človekove: bolečine, trpljenja, upanja, umiranja.

Načelo avtonomnosti potrjuje pravico posameznika, da uravnava svoje delovanje v skladu s svojo svobodno odločitvijo.

Avtonomnosti je nasproten paternalistični odnos, ki ga često vzpostavijo zdravstveni delavci, ko pogosto odločajo za bolnika mimo njega, tako kot oni menijo, da je najbolje. Velikokrat tudi bolnik brez pripomb prepusti odločitev drugim, čeprav bi želel morda drugače.

Začarani krog je sklenjen: zdravstveni delavec odloča namesto bolnika, moral pa bi krepitev njegove možnosti odločanja in podpirati njegovo osebnost.

Namesto paternalizma je treba razvijati partnerski odnos med bolnikom in zdravstvenim delavcem, se pravi aktivno sodelovanje bolnika/varovanca ter svojcev pri vseh pomembnejših odločitvah, ki se nanašajo na njegovo sedanje ali prihodnje dobro.

Na odnos ima velik vpliv tudi tehnologija. Njen hitri razvoj je omogočil, da se lahko izognemo marsikateremu rutinskemu opravilu in zdravstvena nega je lahko bolj učinkovita. Vzporedno s tem pa obstoji nevarnost, da se bo medicinska sestra bolj posvečala nadzoru nad tehničnimi pripomočki, ob tem pa pozabljala na pristen človeški odnos do bolnika. To lahko pripelje do stanja, ko je bolnikova osebnost tako zapostavljena, da postane bolj objekt kot subjekt v procesu nege in zdravljenja. Pomanjkljiva sposobnost empatije je tudi vzrok, da medicinska sestra ne more razumeti vseh bolnikovih potreb in čustvenih reakcij, kot so strah, bolečina, stiska.

Bolnik lahko postane brezmočen sprejemnik niza postopkov!

Načelo enakosti in pravičnosti

Načelo enakosti se staplja z načelom pravičnosti. Četudi so ljudje med seboj še tako različni, imajo enako pravico do življenja, svobode in varnosti.

Z razvijanjem možnosti, ki jih ponuja sodobna zdravstvena tehnologija, se v etiki zdravstva odpirajo nova vprašanja v zvezi s pravičnostjo in enakostjo pri razporejanju resursov. Ta vprašanja so izredno zapletena in razsežna. Največkrat nastaja konflikt pri vprašanju koristi posameznega klienta v primerjavi z drugim. Kako rešiti vprašanje pomanjkanja virov: ne samo opreme in materiala, temveč tudi zdravstvenih delavcev. Kako naj medicinska sestra pri številnih bolnikih razporedi svoj čas med tiste, ki bi imeli od tega koristi?

Načelo enakosti in pravičnosti pomeni tudi odsotnost vsake diskriminacije glede na spol, raso, versko ali politično prepričanje. Še posebej moramo biti pozorni na pojav prikritega, včasih težko ugotovljivega razlikovanja v zdravstvu glede na nacionalno pripadnost, starost ali položaj klienta.

Današnja sodobna zdravstvena nega postavlja zahtevo po celostnem, holističnem razumevanju v obravnavi bolnika/varovanca ter uveljavljanje metode procesa. Bistvo procesa zdravstvene nege pa je individualizacija.

Tako se vračamo k starim vrednotam. Nedvomno obstaja napredek v znanju, boljših metodah ter instrumentih. Temeljne etične vrednote pa se bistveno ne spreminjajo.

Posebej v današnjem času, ko se pri nas veliko govori in piše o etiki in morali v najrazličnejših povezavah, je prav, da poudarimo razliko med njima. Lepo jo je opredelil Jaša L. Zlobec: »... morala je sklop vrednostnih zapovedi in prepovedi, s katerimi posvetna ali duhovna oblast obvladuje in nadzoruje občestvo. Zato se s civilizacijskimi spremembami in menjavami oblasti menjuje tudi morala. Morala je zmerom vsiljena od zunaj. Etiko pa je najbolj preprosto in učinkovito definiriral že Kant s svojo izjavo o kategoričnem imperativu v srcu in zvezdnatem nebu nad nami. Etični imperativ tiči v človeku v vsej zgodovini in na vseh celinah.«

Literatura

1. Bandman EL, Bandman B. Nursing ethics in the life span. Norwalk: Appleton-Century-Crofts, 1985.
2. Davi AJ, Aroskar MA. Ethical dilemmas and nursing practice. 2nd ed. Norwalk: Appleton-Century-Crofts, 1983.
3. Milčinski J. Medicinska etika in deontologija. Ljubljana: Dopolna delavska univerza Univerzum, 1982.
4. Raatikainen R. Values and ethical principles in nursing. J Adv Nurs 1989; 14: 92-6.
5. Lanara V. Heroism as a nursing value. Athens: Vassiliki A. Lanara, 1991.
6. Thompson J, Thompson H. Bioethical decision making for nurses. Norwalk: Appleton-Century-Crofts, 1985.
7. Veatch R, Fry S. Case studies in nursing ethics. Philadelphia: J. B. Lippincott Company, 1987.